

Nota over de inrichting van een Dienst Presentatie
en Beheer van Beeldende Kunst

15 maart 1982

Inhoud:

Pagina

I	Voorwoord	1
II	Uitgangspunten rijkstentoonstellingsbeleid	2
III	Inrichting van een Dienst	5
IV	Taken van de Dienst	6
V	Organisatie	11

I. VOORWOORD

Een aantal jaren geleden heeft de Raad voor de Kunst de Minister van C.R.M. geadviseerd om coördinatie van de verschillende beleidsinstrumenten op het gebied van de beeldende kunst te bewerkstelligen. In de afgelopen jaren zijn op verschillende terreinen initiatieven in die richting ondernomen.

Vanuit deze intentie is ook het tentoonstellingsbeleid, voor zover de rijksoverheid daarin een taak heeft, nader bekeken.

In augustus 1980 maakte de Minister van C.R.M. haar beleidsvoornemen bekend om de thans bestaande instituties die zich op landelijk niveau en onder verantwoordelijkheid van de rijksoverheid bezig houden met het beheer en presentatie van beeldende kunst te bundelen, teneinde een groter rendement te verkrijgen uit de aanwezige mankracht, deskundigheid, outillage en financiën.

Op dit voorstel kwamen van verschillende zijden reacties. Overheersend was de vrees voor een log, ambtelijk apparaat, centralistisch van aard, dat het gehele tentoonstellingswezen in Nederland tot zich zou trekken. Ook waren de reacties vrijwel eensluidend in de bezwaren tegen de gevolgde procedure en tegen het ontbreken van voldoende motivering om tot een centrale tentoonstellingsdienst te komen. De Raad voor de Kunst stelde zich in beginsel positief op ten aanzien van een bundeling van krachten, hierbij wijzend op de noodzaak van een goede onderlinge coördinatie van de verschillende activiteiten op dit gebied.

Een en ander was voor het Ministerie van C.R.M. aanleiding om die instellingen en colleges, die rechtstreeks bij de plannen betrokken zijn, uit te nodigen voor overleg over het inrichten van een Dienst. Ook de landelijke kunstenaarsverenigingen zijn om hun mening gevraagd. Op de laatste pagina van deze nota zijn de betrokken instellingen vermeld. Een discussienota van mei 1981 diende als richtlijn voor dit overleg.

Het overleg en de reacties hebben geleid tot een aantal conclusies, waarmee bij het tot stand komen van de thans voorliggende nota zoveel mogelijk is rekening gehouden.

II. UITGANGSPUNTEN VOOR HET RIJKSTENTOONSTELLINGSBELEID

Hoofddoelen van het kunst- (en cultuur-) beleid zijn, naast het scheppen van voorwaarden waaronder de kunstproductie kan plaatsvinden, het in stand houden en overdragen van het cultureel en artistiek erfgoed en het in letterlijke en figuurlijke zin toegankelijk maken daarvan voor een ieder die zich daarvoor ontvankelijk toont en de daarbij horende inspanning wil opbrengen.

Een uitgangspunt voor deze doelstellingen is de - ook door de Raad voor de Kunst gehanteerde stelling - dat kunst van belang is voor de kwaliteit van het bestaan.

Deze stelling kan gezien worden als conclusie van een aantal overwegingen: de overweging dat kunst vorm geeft aan onze ideeën, ons gedrag, ons dagelijks leven en dat kunst deze bij voortduring bijlijpt, schiept en herschiept; dat de ontmoeting met kunst een bewustwording van die vorm en van de inhoud daarvan kan bewerkstelligen en dus tot werkelijke ontplooiing kan leiden; dat mensen mede daardoor ertoe gebracht kunnen worden keuzen te maken ten aanzien van de wijze waarop zij hun leven inrichten. Voor het hiervoor noodzakelijke tweerichtingsverkeer tussen het creatieve proces en de mensen, waarop dat proces zich richt, is informatie noodzakelijk, informatie die voor een ieder toegankelijk is of gemaakt wordt.

Het behoeft geen betoog, dat voor het kanaliseren van die informatie tentoonstellingen van beeldende kunst adequate instrumenten zijn.

De rijksoverheid heeft het zich daarom tot taak gesteld aan het tentoonstellingsbeleid, naast andere beleidsinstrumenten als bijvoorbeeld de kunstuitleen, de meer gerichte kunstzinnige vorming e.d. bijzondere aandacht te besteden.

Gezien het feit, dat overal in den lande zowel in de musea als op vele andere plaatsen tentoonstellingen gemaakt worden, gaat het om de vraag met welk speciaal doel de rijksoverheid een tentoonstellingsbeleid zou moeten voeren en in tweede instantie welke specifieke taken en functies een landelijke tentoonstellingsdienst zou moeten krijgen. Het ligt in de rede, dat de rijksoverheid die taken op zich neemt, die vanuit de doelstellingen van het cultuurbeleid noodzakelijk geacht worden, die door de andere overheden (nog) niet kunnen worden gerealiseerd, en die door hun aard en/of rijkwijdte het beste op rijksniveau kunnen worden vervuld.

Dit wil ook zeggen, dat de rijksoverheid het zich niet tot taak rekent om alle lacunes op dit terrein in den lande in te vullen.

Gemeentelijke en provinciale overheden hebben tot taak te bepalen of er tentoonstellingsactiviteiten in hun gemeente of regio plaatsvinden en van welke aard en omvang die dienen te zijn. De rijksoverheid kan, desgewenst, die activiteiten ondersteunen, bijvoorbeeld door het beschikbaar stellen of bevorderen van deskundigheid, door verworvenheden op educatief gebied in wijdere kring bekendheid te geven, door een systematische evaluatie daarvan te bevorderen door het verschaffen van informatie en voorlichting e.d. Daarnaast heeft het rijk een eigen taak in de presentatie, voor zover het nodig is de continuïteit van het kunstgebeuren zo breed mogelijk zichtbaar te maken. Deze taak is echter complementair aan die van de andere overheden.

Het moge duidelijk zijn, dat de presentatie van Nederlandse beeldende kunst in het buitenland, voor zover die niet tot stand komt door museale initiatieven, eveneens een rijkstaak is. Hetzelfde geldt voor het plaatsen van tentoonstellingen, die door het buitenland worden aangeboden, in expositie-gelegenheden hier te lande.

In het recente verleden heeft het Ministerie van C.R.M. vanuit de hierbij betrokken beleidsdirecties, de Directie Kunsten en de Directie Musea, Monumentenzorg en Archieven (M.M.A.), alsmede, voor wat betreft het buitenland de Centrale Directie Internationale Betrekkingen, getracht het culturele en artistieke erfgoed en de hedendaagse kunstproductie toegankelijk te maken door het doen samenstellen van collecties voor reizende tentoonstellingen en door de verspreiding daarvan.

Zoals in het advies van de Raad voor de Kunst is gesteld, zijn deze activiteiten te weinig effectief gebleken en werden zij zonder coördinatie uitgevoerd. Ook voor de presentatie van oude en hedendaagse kunst in het buitenland geldt dit gebrek aan coördinatie in enige mate. Op grond van pragmatische en inhoudelijke motieven en in de lijn van de uitgangspunten, neergelegd in de nota's "Kunst en Kunstbeleid" en "Naar een nieuw museumbeleid" en "Internationale Culturele Betrekkingen" heeft de Minister van C.R.M. besloten het beleid te richten op de samenhang tussen oude kunst en hedendaagse kunst en op een structurele relatie tussen beheer en tentoonstellingsactiviteiten.

Daartoe ligt het in de bedoeling de krachten van de directies Kunsten en M.M.A., alsmede de Centrale Directie Internationale Betrekkingen, voor wat betreft het tentoonstellingsbeleid te bundelen en te streven naar een grotere eenheid in de beleidsvoering door over te gaan tot het inrichten van één Dienst. Dit houdt onder meer in, dat de vrij arbitraire scheiding tussen oude en hedendaagse kunst in het tentoonstellingsbeleid dient te worden opgeheven en dat er een beter organisatorisch verband wordt gebracht tussen de produktie en presentatie van tentoonstellingen voor binnen- en buitenland. Voor zover de Dienst zelf tentoonstellingen produceert, zal de inhoud daarvan worden bepaald aan de hand van adviezen van de pag 12 genoemde adviescommissies, waarbij overleg met (potentiële) afnemers een belangrijke rol speelt.

Ten aanzien van de scheiding tussen oude en moderne kunst zij hierbij opgemerkt, dat enerzijds de begrippen "modern", "actueel" of "hedendaags" veelal geen sluitende definitie opleveren, anderzijds dat de zin van het exposeren van oude(re) kunst mede is gelegen in de waarde die die kunst heeft voor de actualiteit, zowel voor de actualiteit van het kunstgebeuren als voor die van de beschouwer.

III. INRICHTING VAN EEN DIENST

Het ligt in het voornemen de hiervoor genoemde eenheid in de beleidsvoering tot stand te brengen door een aantal thans bestaande voorzieningen die alle een deel van het beleid tot uitvoering brachten, te herstructureren tot één geheel: de Dienst Presentatie en Beheer van Beeldende Kunst.

In deze Dienst zullen worden ondergebracht de huidige taken van de Nederlandse Kunststichting, het Bureau Beeldende Kunst Buitenland en de Dienst Verspreide Rijkscollecties.

De thans functionerende adviesorganen, te weten de Programmeringscommissie voor tentoonstellingen in Nederland, de Adviescommissie Beeldende Kunst Buitenland en de Coördinatiecommissie Buitenlandse Tentoonstellingen zullen in hun huidige vorm worden opgeheven. Hun taken zullen worden ingepast in een adviesstructuur, die ook in de nieuwe Dienst noodzakelijk zal zijn. (zie pag. 12 ad c)

Door deze bundeling van voorzieningen zullen faciliteiten, mogelijkheden en deskundigheden die tot dusverre voorbehouden waren aan één van deze instellingen, ten nutte kunnen komen van het totaal van de uitvoering van het rijksbeleid.

Wanneer de tentoonstellingsactiviteiten gericht op het binnenland en op het buitenland in één organisatorische structuur zijn ondergebracht, kan meer aandacht worden besteed aan de mogelijkheden om collecties, die geproduceerd zijn voor het buitenland ook in Nederland te laten circuleren en andersom.

De hierna volgende beschrijving van de taken en de organisatie van de Dienst is nog schetsmatig en beperkt zich tot het aangeven van het kader, waarbinnen de werkzaamheden zich zullen afspelen. Een compleet uitgewerkte nota zal met behulp van organisatie-deskundigen worden opgesteld.

IV. TAKEN VAN DE DIENST PRESENTATIE EN BEHEER VAN BEELDENDE KUNST

De Dienst zal de volgende taken opgedragen krijgen:

1. Dienstverlening
2. Produktie en presentatie van tentoonstellingen
3. Beheer
4. Inspectie

Ad 1 Dienstverlening

Deze taak richt zich, conform de nota Naar een nieuw Museumbelid tot de Nederlandse musea en voorts tot andere instellingen die zich met de presentatie van beeldende kunst bezig houden.

Elementen van de dienstverlening zijn:

- informatie over tentoonstellings-activiteiten in Nederland
- informatie over de kunstproduktie
- (bemiddeling) bij het verkrijgen van bruiklenen
- advisering, doorverwijzing
- het beschikbaar stellen van deskundigheid: kunstinhoudelijk, organisatorisch, op het gebied van overdrachts- en presentatietechnieken
- hulp bij onderdelen van tentoonstellingsactiviteiten (samenstelling van catalogi, transporten en dergelijke)
- begeleiding van de realisatie van beeldende kunstprojecten.

Voorts zal de Dienst een platform-functie kunnen vervullen voor musea en culturele centra; hij zal een adressenbestand van beeldende kunstenaars bijhouden en een dokumentatie ten behoeve van de tentoonstellingsactiviteiten opzetten.

Ad 2 Produktie en presentatie van tentoonstellingen

Voor wat betreft de inhoud van deze taak dient als belangrijk gegeven, dat Nederland een goede infrastructuur van tentoonstellingsaccommodaties bezit endat daarbinnen veel activiteiten plaatsvinden, waarvan geacht mag worden, dat zij zijn afgestemd op de wensen en behoeften van de regio waarin zij zijn gelegen en dat zij een landelijke uitstraling hebben.

Het moet in de eerste plaats tot de taak en de verantwoordelijkheid van de plaatselijke c.q. regionale overheid gerekend worden deze activiteiten mogelijk te maken en de aard en omvang ervan te bepalen.

Uit een en ander volgt de conclusie, dat de Dienst een instantie is die de coördinatie kan bevorderen van initiatieven die elders ontwikkeld worden, daartoe ook stimuleert en zorgt voor een mogelijke en goede spreiding daarvan en die zelf de produktie van collecties ter hand kan nemen.

Voor wat betreft tentoonstellingen in Nederland beoogt de Dienst te bevorderen, dat er in Nederland een gevarieerd aanbod aanwezig is en dat dat zo mogelijk een goede spreiding krijgt.

Daartoe heeft de Dienst de volgende taken:

- inventariseren wat aan tentoonstellingsactiviteiten in Nederland gedaan wordt
- stimuleren en desgewenst steunen van initiatieven elders
- creëren van samenwerkingsverbanden
- de produktie van tentoonstellingen, doch uitsluitend complementair aan wat er elders op dit gebied gebeurt of zou kunnen gebeuren, dat wil zeggen:
  - . in gevallen dat aan belangrijk geachte verschijnselen elders om welke reden ook geen aandacht wordt besteed of kan worden besteed; in deze gevallen is overleg met musea en culturele raden geboden, teneinde een tentoonstellingscircuit te verzekeren;
  - . in gevallen dat tentoonstellingen worden gemaakt om bepaalde tentoonstellingstechnieken uit te testen;
  - . in gevallen dat bepaalde doelgroepen (bijvoorbeeld het onderwijs) behoefte hebben aan tentoonstellingen en daarvoor geen beroep kunnen doen op bestaande instellingen;
  - . in gevallen dat resultaten stipendia, experimenten enz. getoond moeten worden.

Voor het buitenland is een grotere produktie-aktiviteit nodig, omdat het aanbod voornamelijk vanuit Nederland bepaald bepaald wordt.

Bij de oprichting van het Bureau Beeldende Kunst Buitenland is indertijd de doelstelling ondermeer als volgt geformuleerd: gezien de omstandigheid dat beeldende kunst een internationaal gegeven is, dat zich geen geografische grenzen laat stellen, is het van belang de Nederlandse kunstproduktie te tonen in de context van de internationale.

Dit houdt in, dat die kunstproduktie dan ook zichtbaar gemaakt moet worden en op plaatsen, die daarvoor belangstelling hebben, getoond wordt. Dit vereist een grondige oriëntatie op de kunstwereld in het buitenland. Gebleken is, dat een goed samenspel en overleg met degenen, die de tentoonstellingen in het buitenland ontvangen kan bijdragen tot een goed resultaat.

In dit verband kan worden opgemerkt dat in het buitenland in het algemeen weinig kennis van de hedendaagse nederlandse beeldende kunst bestaat en dientengevolge weinig bereidheid bestaat om daaraan eigener beweging aandacht te schenken. Een actief, wervend beleid met concrete aanbiedingen is daarom nodig.

Ook komt de vraag uit het buitenland veelal tot stand via instituties en kanalen, die niet zelf tentoonstellingen produceren, maar daarom vragen, danwel daartoe de gelegenheid bieden: culturele verdragen, biennales en dergelijke.

Hierbij vraagt het buitenland vaak om (oudere) kunst die om redenen van behoud niet geleverd kan worden: geijkte vragen zijn tentoonstellingen van Rembrandt, Van Gogh, Mondriaan en De Stijl. Een tegenaanbod van wel leverbare kunst uit het verleden, dat aan hoge kwaliteitseisen voldoet, kan dan een oplossing bieden.

Aan het voorgaande zij nog toegevoegd, dat tentoonstellingen in het buitenland naar aard en samenstelling zich vaak mede dienen te laten leiden door oogmerken van buitenlandse politiek en handelspolitiek, alsmede door overwegingen die gericht zijn op het scheppen van samenwerkingsvormen. Een solide samenwerkingsmodel tussen de Dienst en de CDIB zal nader dienen te worden ontwikkeld.

Verwerving van kunstwerken

Voor zover de Dienst zelf tentoonstellingen maakt, behoort zowel aankoop als bruikleen van kunstwerken tot de mogelijkheden. Afhankelijk van het onderwerp zal voor éénmalige tentoonstellingen in binnen- of buitenland veelal sprake zijn van bruikleen, hetzij van musea, collectioneurs e.d., hetzij van kunstenaars tegen een bruikleenvergoeding. Voor reizende tentoonstellingen zal over het algemeen, om verschillende redenen, aankoop de voorkeur verdienen.

Na het gebruik voor tentoonstellingsdoeleinden zal de Dienst er via zijn beheerstaak een bestemming voor weten te vinden. Het spreekt vanzelf dat voor het samenstellen van collecties ook geput moet kunnen worden uit het rijksbezit.
++)

Ad 3 Beheer

De Dienst beheert het kunstbezit van het rijk, voor zover niet opgenomen in de inventaris van de rijksmusea. Het gebruik van dit bezit heeft een flexibel en transitorisch karakter. Kunstvoorwerpen uit het bezit kunnen in bruikleen worden gegeven aan een rijksmuseum, zij kunnen eveneens in bruikleen worden gegeven aan niet-rijksmusea, zij kunnen bestemd worden voor (reizende) tentoonstellingen, zij kunnen dienen voor de aankleding van ambassades, rijksgebouwen e.d. Het beheer van het bezit brengt de gebruikelijke taken met zich mee zoals inventarisatie, wetenschappelijke bewerking, conservering, restauratie en beveiliging.

Het behoeft geen betoog, dat het beheerde kunstbezit een belangrijk reservoir kan zijn voor presentatie-doeleinden, zowel voor (reizende) tentoonstellingen in binnen- en buitenland als voor museale presentatie. Wel zal er voor gezorgd moeten worden, dat het bezit optimaal toegankelijk is door registratie en (beeld) dokumentatie. Ook de relaties die de Dienst door het afstaan van bruiklenen uit het kunstbezit en door zijn dienstverlening aan musea zal kunnen leggen met de museale collecties, zal de tentoonstellingsactiviteiten ten goede kunnen komen.

++) Naar aanleiding van verschillende reacties over aankoop van kunst ten behoeve van een rijkscollectie zij er nadrukkelijk op gewezen, dat het bij aankoop van kunstwerken voor tentoonstellingsdoeleinden niet gaat om de vorming van een rijkscollectie of om een rijksaankoopbeleid. Dit laatste is een andere zaak, die bespreekbaar is en in de komende tijd ook ter discussie gesteld zal worden, maar die zoveel principiële vragen oproept dat het van onzorgvuldigheid zou getuigen een zo belangrijke problematiek en passant in het tentoonstellingsbeleid te schuiven.

Ad 4 Inspectie-taken

Deze taken hangen samen met de specifieke verantwoordelijkheden die de Dienst heeft ten aanzien van het behoud van het Nederlandse roerend cultuurbezit, dat zich buiten de (rijks)musea bevindt.

De Dienst is belast met:

- de advisering bij restauratiesubsidies
- de toepassing van de voorgenomen Indemniteitsregeling
- de uitvoering van de Wet Behoud Cultuurbezit.

V. ORGANISATIE VAN DE DIENST

- a. intern
- b. ten aanzien van het departement
- c. advisering

ad a) intern

Als rijksinstelling valt de Dienst rechtstreeks onder de verantwoordelijkheid van de Minister van C.R.M.

Het ligt in het voornemen een Commissie van Bijstand in te stellen, die desgevraagd of eigener beweging de Minister en het Hoofd van Dienst kan adviseren over de grote lijnen van de taakuitvoering van de Dienst.

Voor het vervullen van de hiervoor genoemde vier taken zal uiteraard voldoende deskundig personeel aanwezig moeten zijn, waarbij aandacht geschonken zal moeten worden aan adequate financiële en administratieve ondersteuning en een goed uitgeruste technische unit.

Over de plaats c.q. plaatsen van huisvesting van de Dienst is ten tijde van het opstellen van deze nota nog geen beslissing genomen; dit vergt nog nadere bestudering en oriëntering.

Het ligt in de bedoeling alle thans voor de verschillende taken beschikbare gelden voor de Dienst aan te wenden.

ad b) ten aanzien van het departement

In het begin van deze nota is de betrokkenheid en derhalve de verantwoordelijkheid zowel van de Directie Kunsten als van de Directie M.M.A. en de Centrale Directie Internationale Betrekkingen bij de onderhavige aangelegenheid geschetst.

Daaruit blijkt een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, die ook gezamenlijk zal worden gerealiseerd.

De hoofden van de drie directies zijn betrokken bij de beleidsvaststelling ten aanzien van de Dienst. Zij houden daarbij rekening met de adviezen, die hen van de Commissie van Bijstand of van het Hoofd van Dienst bereiken.

Het vastgestelde beleid geldt voor de Dienst als harde richtlijn voor de taakuitvoering. De toewijzing van financiële middelen geschiedt eveneens in gezamenlijk overleg, waarbij de gevoteerde bedragen - al naar gelang de bestemming ervan - uit de budgetten van beide directies afkomstig zijn. Additioneel zal de Centrale Directie Internationale Betrekkingen bijdragen leveren zowel in de exploitatie als in tentoonstellingsactiviteiten, zoals ook in het verleden gebeurde.

Bepaald zal worden dat de gelden die aan de Dienst voor de verschillende taken worden toebedeeld, ook voor de uitvoering van die taken gebruikt worden, tenzij het Ministerie instemt met een verschuiving van gelden. Voor de Commissie van Bijstand zullen door de drie directies leden worden aangewezen, zulks op voorstel van de respectieve adviesorganen, de Raad voor de Kunst en de Rijkscommissie voor de Musea.

Het streven is erop gericht de positieve kanten van de huidige situatie te handhaven, met name om de handelingsvrijheid van de Dienst en zijn onderdelen te maximaliseren, (zulks uiteraard binnen de beleidsverantwoordelijkheid van de Minister). Dit geldt met name voor de tentoonstellingsactiviteiten in binnen- en buitenland, die gebaat zijn bij een optimale flexibiliteit.

ad c) advisering

Een afzonderlijke adviesstructuur is noodzakelijk voor een goede vervulling van de tentoonstellingstaak van de Dienst, dit om - naast de deskundigheid die binnen de Dienst aanwezig is - een zo groot en zo flexibel mogelijke inbreng van deskundigheid te waarborgen.

Aangezien voor tentoonstellingen in binnen- en buitenland verschillen in gerichtheid (doelgroepen) en aanpak (presentatievormen bijvoorbeeld) aan de orde zijn, zal er een commissie voor het binnenland en een voor het buitenland worden ingesteld. Deze commissies, benoemd door de Minister van CRM, vormen een onderdeel van de organisatie van de Dienst en adviseren het Hoofd van de Dienst. Deze zal de adviezen operationeel maken, hetzij met het personeel van de Dienst, hetzij met daartoe aan te trekken deskundigheid van buiten.

In de adviescommissies dient die deskundigheid aanwezig te zijn, die nodig is om de tentoonstellingstaak optimaal te vervullen: oude en hedendaagse kunst, tentoonstellingspresentatie, de internationale situatie, de landelijke situatie e.d.

De taakstelling en samenstelling van de adviescommissies zal nog nader moeten worden uitgewerkt.